

Aandacht voor Wederopbouw-architectuur- en stedenbouw

GERRIE ANDELA, D'LAINÉ CAMP EN GERDA TEN GATE

Rotterdam is dé stad van de Wederopbouw in Nederland; een belangrijk erfgoed, waarvoor pas sinds kort wezenlijke aandacht bestaat. Het centrum van de stad werd grotendeels tussen 1945 en 1965 gebouwd, volgens nieuwe inzichten op het gebied van architectuur en stedenbouw. Nu anno 1995 de gaten van het bombardement zijn ingevuld, ontstaat er een voor Rotterdam onbekende concurrentiestrijd: moet wederopbouwarchitectuur plaats maken voor nieuwbouw? Gebouwen die ooit als modern te boek stonden, worden nu als ouderwets en overbodig ervaren. Het Rotterdamse oeuvre van de belangrijkste Nederlandse architecten wordt vernietigd.

Het in 1993 opgerichte Comité Wederopbouw meent dat er zeer onverschillig met de wederopbouwarchitectuur wordt omgesprongen, mede door onbekendheid met de bijzondere waarden. Overigens lijkt daar nu een kentering in te komen. De gemeente organiseert dit jaar een grote manifestatie '50 jaar Wederopbouw- 50 jaar Toekomst'.

Meestal wordt Rotterdam geroemd om zijn haven die de grootste ter wereld is. Dat diezelfde stad ooit werd geprezen om de voortvarendheid waarmee het nieuwe stadscentrum na de vernietiging aan het begin van de Tweede Wereldoorlog werd opgebouwd, lijkt haast vergeten. In enkele decennia kwam een volstrekt nieuw centrum tot stand, waaraan talrijke architecten van uiteenlopende signatuur een bijdrage leverden. Het stede-

bouwkundig plan van ir. C. van Traa vormde de basis.

Ondanks deze roemrijke periode uit de Rotterdamse geschiedenis bestaat er weinig belangstelling voor de gerealiseerde produkten van de wederopbouw. Het besef ontbreekt dat deze artefacten uitdrukking geven aan zowel destijds vernieuwende inzichten op architectonisch en stedenbouwkundig terrein, als het maatschappelijk bestel, waarbinnen de wederopbouw werd gerealiseerd.

Deze vergeetachtigheid en desinteresse blijken uit de wijze, waarop met deze erfenis wordt omgegaan, door politici, door stedenbouwkundigen en architecten, door critici, door de Rotterdamse bevolking. De wederopbouwarchitectuur en -stedenbouw lijken vogelvrij te zijn; worden afgedaan als lelijk, saai en kil. Het modernisme van toen wordt ingehaald door

de drang tot modernisering van nu, met als gevolg dat dit streven naar vernieuwing haar binding met het verleden dreigt te verliezen en de 'Rotterdamse dynamiek' verwordt tot holle retoriek.

Stilistische variatie

De laatste jaren valt er een groeiende waardering voor de Rotterdamse binnenstad te bespeuren. Deze wordt toegeschreven aan de meest recente architectuur en stedenbouw (Blaakoverbouw, Weena, Museumpark).

Hoewel velen zich dit ternauwernood bewust zijn, komt deze waardering evenzeer voort uit de toenemende historische gelaagdheid en stilistische variatie die door deze nieuwbouw ontstaat. De wederopbouwarchitectuur- en stedenbouw nemen hierin een bijzondere plaats in, omdat die het -zichtbare- begin van deze gebouwde geschiedenis vormen.

Het niet erkennen van deze betekenis vormt een aanslag op de rijkdom van het stadshart en belemmert de waardering voor de binnenstad, ofschoon dit nog nauwelijks wordt beseft. De architectuur en stedenbouw uit de periode van naoorlogs herstel verdienen het op waarde te worden geschat.

Balans

Teveel gebouwen worden verminkt of op een zodanige wijze veranderd dat de architectonische kwaliteit verloren gaat. Teveel gebouwen dreigen te worden gesloopt. Van teveel gebouwen wordt de waarde niet onderkend.

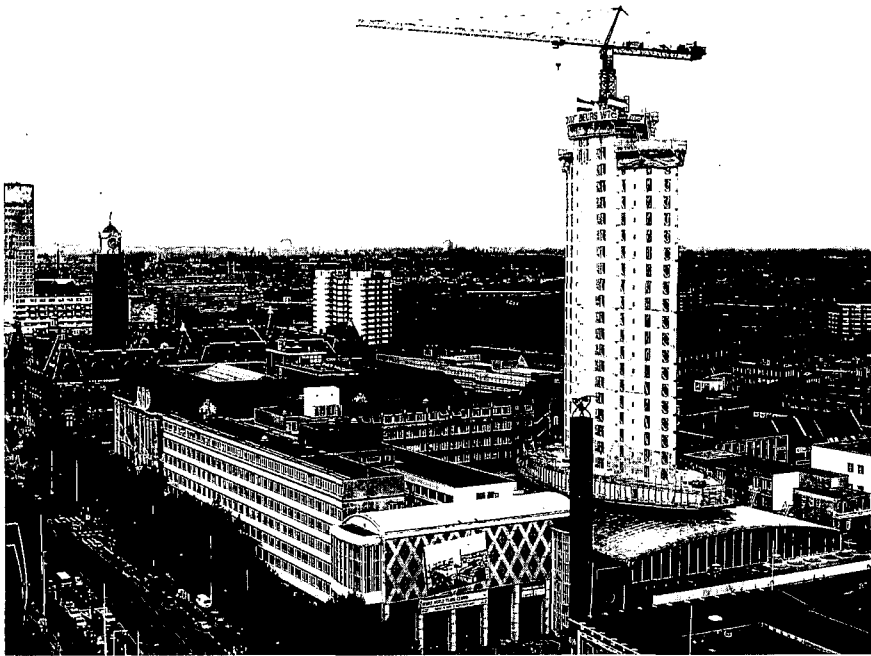
De veelgeprezen dynamiek van Rotterdam, de kakafonie aan vormen rond de Oude Haven.

vervolg op pagina 25

Wederopbouwpanen langs de Schiedamse Vest. Is er een toekomst voor?

Het beursgebouw van J.F. Staal is succesvol uitgebreid met een slanke toren, hier nog in opbouw.

Bijvoorbeeld: gesloopt zijn de klokgevelpakhuisen van *C. Elffers* aan de Wijnhaven en het door *J.H. van den Broek* ontworpen gebouw van Van Houten Metaalmaatschappij aan de Bierstraat. Onherkenbaar vernield is het industriegebouw van *W. van Tijen* en *H.A. Maaskant* aan de Oostzeedijk, heel ingrijpend gewijzigd zijn het voormalige kantoor van de Eerste Nederlandse Verzekeringmaatschappij van *A. Bodon* aan de Coolsingel en het Shellgebouw van *C.A. Abspoel* aan het Hofplein, gesloopt is het Oranjelijngebouw van Van den Broek aan de Vierhavenstraat. Onlangs werden delen van het Beursplein gesloopt: C & A van *J.A. van der Laan* en Kreymborg van *H.A. Maaskant*; de

Hema van *A. Elzas* volgt binnenkort. Een kleine keuze uit een serie verdwenen gebouwen.

Genoemd voor sloop dan wel voor een grondige renovatie zijn het postkantoor van de *gebr. Kraaijvanger* aan het Delftseplein, de bioscoop Thalia van *J.P.L. Hendriks*, *W. van der Sluys* en *L.A. van den Bosch* aan de Kruiskade, de ING-bank van de *gebr. Kraaijvanger* aan de Blaak, de Maastorenflat van *H.D. Bakker* en de Doelen van *Kraaijvanger*. De lijst is niet volledig.

De opsomming geeft maar een conclusie: de dynamiek van Rotterdam wordt gelijkgesteld met

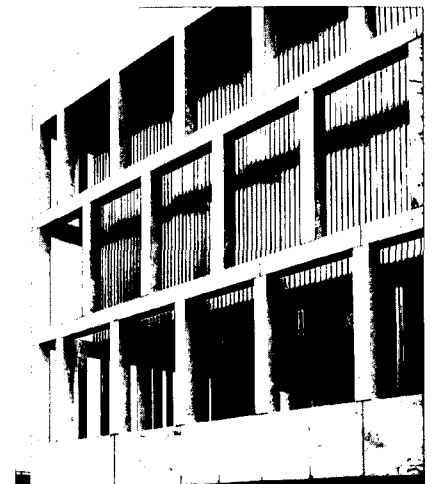
sloop en nieuwbouw of met drastische vernieuwbouw. Met als gevolg het verdwijnen van de voor de binnenstad zo kenmerkende architectuur.

Comité Wederopbouw

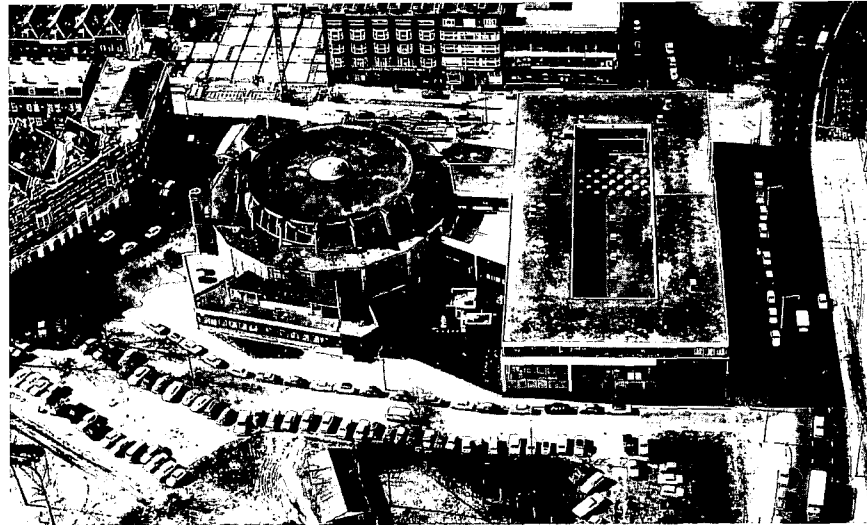
Rotterdam zal aanzienlijk zorgvuldiger moeten leren omgaan met zijn eigen gebouwde geschiedenis, wil niet alles waaraan men herinneringen heeft, verdwijnen. Teveel wordt opgeofferd aan de zo geprezen dynamiek van de stad. Daartoe is de actiegroep *Comité Wederopbouw Rotterdam* eind 1992 geïnitieerd door de kunsthistorici *G.M. Andela*, *D.L. Camp* en *G. ten Cate*, en de directeur van de Gemeentelijke Archiefdienst, *C.O.A. Schimmelpenninck van der Oye*. In december 1993 is de Stichting Comité Wederopbouw officieel opgericht. De doelstelling van het comité is als volgt geformuleerd. De Stichting Comité Wederopbouw zet zich in voor aandacht voor, en behoud en hergebruik van de architectuur en stedebouw uit de periode 1940-1965 in Rotterdam. Zij tracht dit te bereiken door:

- a. aandacht te vragen en belangstelling te wekken voor de architectonische en stedebouwkundige produkten van de Wederopbouw, onder meer door publiek debat, meningsvorming en publikaties;
- b. het initiëren van onderzoek naar ontstaansgeschiedenis, gebruik en verschijningsvorm;
- c. het kritisch volgen van besluitvorming, met eventuele interventies;
- d. in algemene zin op te treden ten behoeve van meer en wijder verbreid respect voor de architectuur en stedebouw van de wederopbouw.

Tijdens de oprichtingsfase in 1992-1993 heeft het Comité prikcacties uitgevoerd in de vorm van brieven richting stadhuis die dwingend aandacht vroegen voor de met sloop bedreigde ING-bank en Müller-Thomsens Havenbedrijf (thans ECT,

Concertzaal De Doelen, die dreigt te worden ingepakt.

Het Bouwcentrum staat nu op de plek van de voormalige diergaarde. (foto 1965).

Vierhavenstraat, architect: Van den Broek). Nadien heeft het Comité pogingen ondernomen het Oranjelijngebouw en bioscoop Thalia van de ondergang te redden. Dat is niet gelukt: het Oranjelijngebouw is gesloopt, Thalia zal hetzelfde lot ondergaan.

Behalve deze klachtenbrieven was een van de dringendste taken van het Comité het razendsnel en grondig in kaart brengen van de architectuur en stedenbouw uit de Rotterdamse wederopbouwperiode. Hiertoe is de werkgroep Inventarisatie Project

Wederopbouw (IPW) opgericht die op 15 december 1993 van start is gegaan. De werkgroep bestaat uit ruim 50 hoog gekwalificeerde vrijwilligers, voornamelijk architectuurhistorici, die ieder het verzamelen van gegevens over een stukje stad voor hun rekening nemen. Het IPW vindt plaats in nauwe samenwerking met Bureau Monumenten Rotterdam. Verder is met onderzoekers en stagiaires de werkgroep Onderzoek & Analyse gestart die een theoretische onderbouwing van de betekenis van wederopbouwarchitectuur en -stedenbouw nastreeft. De werkgroep

Ontwerpgericht Onderzoek houdt zich bezig met een tweede leven voor wederopbouwarchitectuur. Met architecten, stedenbouwkundigen, studenten, historici en relevante adviseurs zullen de mogelijkheden worden verkend van zinvol hergebruik waarbij de karakteristieke eigenschappen van het gebouw bewaard dienen te worden.

Deze initiatieven van het Comité sluiten wonderwel aan bij de grote manifestatie '50 jaar Wederopbouw - 50 jaar Toekomst' die de gemeente Rotterdam voor dit jaar heeft georganiseerd. De manifestatie zal gevierd worden met tentoonstellingen, debatten, ontwerp opdrachten, publikaties, stadswandelingen, enzovoort, met als thema's de stad, de haven en de regio. Het Comité verwacht en hoopt dat dankzij al de aandacht die er plotseling wordt gericht op de Rotterdamse gebouwen van na de Tweede Wereldoorlog en hun omgeving, er een mentaliteitsverandering zal optreden en de beginfase van de naoorlogse binnenstad met meer begrip en respect zal worden bekeken en behandeld.

De drie kunsthistorici G.M.Andela, D.L.Camp en G.ten Cate hebben in 1992 het Comité Wederopbouw Rotterdam opgericht.